

FRANSA'DA ASGARİ ÜCRET SİSTEMİ VE TÜRKİYE

Dr. FARUK ANDAÇ (*)

«Devlet, çalışanların, yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır.» (T.C. Anayasası m. 45).

GİRİŞ :

İşçi, alınteri üzerinden hak etmiş ve gözlerini bütün dikkati ile üzerine dikmiş olduğu nafakasından hiçbir zaman fedakârlık edemeyeceği gibi işverenin de, işyerinin devamlılığı için üzerinde büyük hassasiyetle durduğu bir maliyet unsuru olan ücretin fazla ödenmesine tahammül edemeyecektir. Bu nedenle sürekli tartışma ve anlaşmazlık konusu olan ücretin hiç olmazsa taban seviyesinin tesbit edilmesi hem kamu ve hemde kişiler açısından zorunluluk arz etmektedir. Özellikle bizim gibi tam istihdam seviyesi altında bir istihdam politikası izleyen ülkelerde işçinin alınteri, tek geliri olan ücretin, ona insan onuruna yaraşır yaşama yeteneğini verecek düzeyde belirlenmesi daha fazla zorunlu kılmaktadır.

Bugün, dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde, çeşitli şekillerde uygulanmakta olan asgari ücret sisteminin ülkemizde de artık son şeklini alma zamanı gelmiştir. O artık bir tartışma ve pazarlık konusu değil, o bir anayasal haktır ve belirlenmesi objektif ölçülere dayanmalıdır. Bizim bünyemize uygun olabileceğini ümit ettiğimiz bugünkü Fransız Asgari Ücret sisteminin incelenmesinde bu nedenle fayda vardır kanısındayız.

I — Tarihsel Gelişimi :

Bugün Fransa'da uygulanmakta olan 2.1.1970 tarihli ve 70-7 sayılı «11.2.1950 tarihli ve 50-205 sayılı Mesleklerarası Asgari Ücret

(*) Kayseri Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Görevlisi.

garantisi (SMIG) kanununun değiştirilmesine ve ekonomik gelişmeye bağlı asgari ücret (SMIC) in Oluşumuna Ait Kanun» un uygulanmasına geçilmeden önce, tarih boyunca bir yığın politik, ekonomik ve sosyal devrimlere sahne olmuş Fransa'da, hemen hemen her türlü Asgari Ücret uygulaması denenmiş, uygulanmış ve bu noktaya ulaşmıştır. Hatta garip olmakla beraber, 1349 yıllarında, Batı Avrupa ülkelerinde başgösteren salgın hastalık nedeniyle, ölümler çoğalmış, işgücü arzı azalmış, çalışanların ücret artış isteklerini önlemek için Paris Kontluğunun bir emriyle (1351), ekonomik bir önlem olarak, ücretlerin üst sınırı bile tesbit edilmiştir.

Sosyal Politika alanında bir önlem olarak ücret düzeyleri üzerine ilk müdahaleleri ancak XVIII. yüzyıl sonlarında, makinenin ve büyük sanayinin doğuşundan veya daha doğrusu gelişmesinden sonra görmekteyiz. Gerçi, doğan kapitalist sanayi düzeninin yarattığı ihtiyaçların ve 1789 ihtilalinin hür bireyci düşüncesi içinde ücretlere müdahale, özellikle ücretin bir asgari düzeyin altına düşmesine engel olmak düşünülemezdi bile. Bununla beraber 1848 ihtilalinin ertesi gününden itibaren gerek ideolojik, gerek sosyo-ekonomik ve gerekse özellikle işçi kitlesinin baskısı altında günümüze kadar, hükümetler tarafından ücretler üzerine çeşitli müdahaleler olmuş, böylece kanuni asgari ücret çeşitli biçimlerde tesbit edilmeye çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşının başlarında görülen zorunluluk üzerine, 10. kasım 1939 tarihli bir kararname ile ücretlerin otoriter bir biçimde belirlenmesi öngörülüyordu. Bu kararnameye göre, Çalışma Bakanının bizzat kendisi bir takım genelgelerle bölgeye ve mesleğe göre ücretler düzeyini tesbit edecekti. Toplu İş sözleşmeleri ile çalışma koşullarının yeniden düzenlenmesini öngören 23.aralık.1946 tarihli yasaya göre ise, ücretler konusu toplu sözleşmeler sahası dışında kalacak, ücretler otoriter bir şekilde tesbit edilmeye geçici olarak devam edilecekti. Neden olarak II. Dünya Savaşı ve onun bıraktığı izler gösteriliyordu. Bu durum 1950 yıllarına kadar uygulanmıştır.

Ücretlerin serbestce taraflar arasında, tartışmalara dönüşünü öngören kanun, 11.şubat.1950 tarihli ve 50-205 sayılı «Toplu sözleşmelere ve toplu iş mücadelesi kurallarına ait kanundur.» Yine bu kanuna göredir ki artık kanuni bir asgari ücretten sözedilebilmekte, ücretlilere asgari bir düzeyde bile olsa yaşama olanağı sağlamak için hükümetin ücretler konusunda müdahale ettiği tek alanı oluşturmaktadır. Yine aynı kanunla sendikalar toplu görüşmeler sırasında kanuni asgari ücret düzeyi altında olmamak kaydı ile ücret üzerine otplu pazarlığa girebilirler.

Kanun, «Meslekler arası asgari ücret garantisi (SMIG=Salaire minimum interprofessionnel Garanti)» ve «Tarım işçileri asgari ücret garantisi (SMAG=Salaire Minimum Agriculture Garanti)» diye iki ayrı kuruluşu oluşturmuştur. Tarım işçilerinin asgari ücretleri diğer meslekten işçilerin asgari ücretlerinin altında tesbit ediliyordu. (Bugün Türkiye'deki durum gibi). Yine bu uygulamaya göre, gerek «Meslekler arası asgari ücret garantisi (SMIG)» ve gerekse «Tarım işçileri asgari ücret garantisi (SMAG)» bölgelere göre belirleniyordu. Ancak, 1.haziran.1968 tarihinden itibaren bu ayrımlar kaldırılarak bugün yürürlükte bulunan 70-7 sayılı ve 1.ocak.1970 tarihli yasayla bütün ücretlileri içine alan «Ekonomik Gelişmeye bağlı Asgari Ücret (SMIC=Salaire Minimum Interprofessionnel de Croissance) sistemine geçildi.

II — BUGÜNKÜ DURUM :

Bugün için Fransa'da asgari ücretler, saatlik asgari ücret, aylık asgari gelir ve asgari garanti diye üç türlü belirlenmektedir. Bu üç türlü belirleme birbirlerini tamamlamak için yapılmaktadır, yoksa birbirlerinden ayrı şeyler değillerdir. Kanun koyucu işçinin satın alma gücünün korunmasını sağlamak amacıyla «Gelişmeye bağlı Mesleklerarası asgari ücreti (SMIC)» saat başına olarak temel almış ve diğerlerininide bunun tamamlayıcı unsurları olarak kabul etmiştir.

1. Ekonomik Gelişmeye Bağlı Meslekler arası Saatlik Asgari Ücret (SMIC) :

A — Amaç ve Tanım :

a) Amaç :

70-7 sayılı ve 2.ocak.1970 tarihli kanunla kurulmuş olan bugünkü «Ekonomik gelişmeye bağlı Mesleklerarası Asgari ücret (SMIC)» sistemi, aslında ücretlilerin ekonominin genel gelişimine dar da olsa katılmayı amaçlamaktadır. Bu yeni sistem artık aski sistem gibi yalnız fiyatlar düzeyine göre satın alma gücünü korumuyor, aynı zamanda işçiye ulusal ekonomik gelişme ile artan bir satın alma gücünüde veriyor. Bunu sağlamak içinde, kabul edilmiş sistem ile bir saatlik asgari ücretin ve bir saatlik ortalama ücretlerin artış seyri arasında gelecekteki bütün sürekli dengesizliklere engel olma-ya çalışılıyor. Böylece gerçek ücretlerde daha fazla yaklaşma olma-nağı bulunuyor. Çünkü eski sistemde, asgari ücret (SMIG) gerçek ortalama ücretlerden daha az bir hızla, ancak hayat pahalılığı oranında artıyordu. (Bugün Türkiye'deki durum gibi). Oysa ekonomik

gelişmeye oranla yapılacak bir artış asgari ücreti hayat pahalılığı oranında artıracak ve ayrıca işçinin gerçek satın alma gücünde artırmış olacak. Buna karşın gerçek ücretlerin SMIC üzerinden indekslenmeside, fiyat-ücret yarışmasını önlemek için, yasaklanmıştır.

b) Tanım :

Yukarıda belirtilen amaçları gerçekleştirmek için 70-7 sayılı ve 1 Ocak 1970 tarihli Asgari Ücret Kanununun yer aldığı Fransız İş Kanununun L.141-2 maddesi Asgari Ücreti şöyle tanımlamaktadır : «Ekonomik gelişmeye bağlı Mesleklerarası Asgari Ücret (SMIC), kazançları en zayıf olan ücretlilere, satın alma güçlerini ve ulusal ekonomik gelişmeye katılmalarını garanti eder». Bu garantinin sağlanmasını, yürütme organı yani Hükümet bizzat üzerine almıştır.

B — Sistemin İşleyişi :

70-7 sayılı kanuna göre, saat başına Kanuni Asgari Ücret (SMIC) üç biçimde belirlenmektedir. Bunlardan ikisi otomatik ve zorunlu, diğeri isteğe bağlıdır.

a) Otomatik ve Zorunlu Asgari ücretin Belirlenmesi :

Ekonomik gelişmeye bağlı saatlik asgari ücretin otomatik olarak belirlenmesi iki biçimde olmaktadır. Hükümet, asgari ücreti (SMIC), hem işçinin satın alma gücünü korumasını sağlamak için tüketim malları fiyatları üzerinden indekste en az %2 lik bir artış kaydedildiğinde otomatik olarak belirlemekte, hem de işçiyi ekonomik gelişmeye iştirak ettirmek ve özellikle gerçek ücretlerle bir uyumsuzluğa engel olmak için, her yılın temmuz ayının 1. gününde yıllık revizyonla belirlemektedir.

1. Hayat Pahalılığı İndeksine göre Belirleme :

Tüketim malları fiyatları indeksi, daha önceki otomatik olarak asgari ücretin belirlenmesi sırasında bulunduğu seviyeye oranla en az %2 lik bir artış gösterdiğinde «Yüksek Toplu sözleşme Komisyonunun» uyarısı üzerine Bakanlar Konseyinin bir tebliği ile, hemen gelecek ayın birinci gününden başlayarak asgari ücrette de otomatikman o oran kadar bir artış yapılır. Bu adı geçen Komisyon, bizzat Çalışma Bakanının veya temsilcisinin başkanlığı altında şöyle oluşturulmuştur : Ekonomi Bakanı veya temsilcisi, Devlet konseyinin Sosyal Bölümü Başkanı, en çok temsil yetkisi olan Ulusal işçi sendikalarından 16 işçi temsilcisi, küçük sanatkârlardan, kamu iş-

letmelerinden, orta ve küçük işyerlerinden, tarım işverenlerinden birer temsilci olmak kaydıyla toplam olarak 16 işveren temsilcisi, aileyi ilgilendiren sorunlar üzerine kurulmuş derneklerden de 3 temsilci. Bu komisyon yılda en az bir defa toplanır. Bu komisyonun atadığı birde alt komisyon vardır ki o da «Ekonomik araştırma ve İstatistik Enstitüsü» ile devamlı bağlantıda olup hayat pahalılığı gelişimini izlemekle görevlendirilmiştir. Yüksek toplu sözleşme komisyonu sadece istatistik enstitüsünün (INSEE) yayınlamış olduğu «Ulusal geçinme indeksine» (Tüketim malları fiyatları indeksi) göre uyarıda bulunur, yoksa bizdeki gibi çeşitli varsayımlarla hareket etmezler.

INSEE nin bulmuş olduğu bu tüketim malları fiyatları indeksi neye göre tesbit edilir? Bu da soyut olmaktan çıkarılmış, akılcı düşünceye bırakılmıştır. 2 nisan 1971 tarih ve 71-253 sayılı kararname gereğince, uzun bir çalışma, soruşturma ve inceleme sonucu şehirde yaşayan aile şefi işçi veya müstahdem olan bir ailenin tüketim malları türü 295 madde olarak belirlenmiştir. (1971 den önce 259 madde, daha önceleri ise 179, 213 v.s. olarak belirlenmişti). Tabii bu maddelerin nicelik ve niteliği toplumun yapısına ve zamana göre değişebilmektedir. İndeks için gerekli temel yılı, 1970 yılının ortalaması olarak temmuz ayı 100 kabul edilmiştir.

INSEE her maddeye ve maddeler grubuna uygulanabilir tartı oranlarını tesbit ederek, indeksleri buna göre yayınlar. Örneğin 1975 yılı için şehirde yaşayan bir işçi ailesinin 295 çeşit tüketim maddelerini üç büyük gruba ayırarak indeks içindeki tartı oranlarını şöyle belirlemiştir :

Yiyecek maddeleri : %28.56

Sanayi mamülleri : %44.32

Hizmetler : %27.12

Böylece her ay INSEE tarafından yayınlanmakta olan geçinme indekslerine göre, komisyonda görüşlerini ekleyerek Çalışma Bakanlığı aracılığıyla «Bakanlar Konseyi»ne bir ihbarda bulunur. Bu ihbar üzerine Bakanlar Konseyi Karar alarak bir duyuru ile ayın birinden itibaren, bir önceki oran üzerinden artan oran kadar saatlik asgari ücretin değiştiğini ilân eder.

II. Genel Ekonomik Koşulların Gelişimine Göre belirleme :

Fransız İş kanununun L.141-4 maddesi gereğince, gelirleri en zayıf olan ücretlilere, ulusal ekonomik gelişmeye katılmayı sağlamak

için, asgari ücret, yukarıdaki birinci metod dışında, ayrı olarak, her yılın 1. Temmuzunda yeniden saptanır.

Yüksek Toplu sözleşme komisyonu gerekli zamanda, Hükümetten ekonominin genel koşulları üzerine bir raporu ve Ulusal ekonomik hesapların bir analizini ister. Bu belgeler ve o yıl için yapılmış asgari ücret değişiklikleri üzerine görüşmelerle başlar ve hükümete mevcut asgari ücretin artırılıp veyahutta gerekiyorsa azaltılmasına ait gerekçeli bir raporla birlikte uyarısını yapar. Hükümette bu yapılmış uyarı üzerine Bakanlar Konseyini toplar ve böylece yürütme kurulu bizzat kendisi asgari ücret seviyesini tesbit eder. Bu da Fransız iş kanununun asgari ücret seviyesinin tesbitine vermiş olduğu önemi göstermektedir.

Kanun yine açıklıyorki (Md. L.141-5); «Hiçbir durumda asgari ücretin satın alma gücünün yıllık artışı, Çalışma Bakanlığı tarafından her üç ayda bir yapılan anketlerle tesbit edilen ortalama saatlik ücretlerinin satınalma gücünün artışının yarısından az olamaz». Yani, gerçek asgari ücret hiçbir zaman gerçek ortalama saatlik ücretin yarısının altında olamaz. Bakanlar Konseyi o halde saptama sırasında bunu da nazari dikkate almak zorunda kalmış oluyor. Zaten asgari ücretin saptanmasında daima gözönüne alınan amaç asgari ücretin satın alma gücüdür.

b) Asgari Ücretin İhtiyarı Belirlenmesi :

Hükümet, o yıl içinde, Yüksek Toplu sözleşme Komisyonunun ihbarı üzerine asgari ücret seviyesini değiştirme olanağına sahiptir. İndeksin yetersiz olduğu anlaşıldığında, gerçek ücretlerin gelişimine paralel bir artış Bakanlar Konseyinde alınacak bir kararla saptanabilir. Bu artış, asgari ücretin otomatik artışı için öngörülmüş olan %2 lik bir artış seviyesinide geçebilir.

2. Aylık Asgari Gelirin Belirlenmesi :

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Fransa'da ekonomik gelişmeye bağlı Asgari Ücret (SMIC), saatlik ücret niteliğine sahiptir. İşçinin aylık asgari gelirini böylece garanti edemiyor. Kısmi işsizlik halinde işçinin aylık geliri (kanuni çalışma süresi haftada 40 saat üzerinden ayda 173,33 saattir) kanuni asgari ücretin altına düşmektedir. Ayrıca fazla çalışmalar, tazminatlar ve ikramiyeler gibi çeşitli ek ödemeler halinde, ve yine aylıkla, parça başına, üretime, bahşişe göre ödeme biçimleri halinde saatlik ücretin bir yığın eşitsizlikleri doğurduğu ortaya çıkmıştır. Bunları ortadan kaldırmak içinde işçinin saat-

lik asgari ücret seviyesinin tesbit ve garantisi dışında, 72-1169 sayılı ve 23 aralık 1972 tarihli kanun ve onu tamamlayan 73-184 sayılı 23 şubat 1973 tarihli bir kararname ile hükümet işçinin bir aylık asgari gelirini sağlamasında üzerine almıştır.

Kanunun koymuş olduğu hükümlere göre; ilk ilke haftalık kanuni çalışma süresine (40 saat) eşit bir çalışma saatini kapsayan, bir iş akdiyle bir işverene bağlı her ücretli kimse, o ay için bu kanuni süreye tekabül eden çalışma saatleri miktarı (173,33 saat) üzerinden, saatlik asgari ücretin (SMIC) tutarına eşit, aylık asgari geliri alabilmesidir. Yalnız, işçinin işe gelemediği hastalık, kaza, doğum, grev v.s. gibi (kanuni bayramlara tekabül eden saatler hariç) hallerde uygulanmıyor. Ve yine, çıraklar, yarım gün veya geçici olarak çalışanlar, kanuni çalışma süresi henüz tesbit edilmemiş işlerde (konut kapıcısı, ev hizmetlileri v.s.) çalışanlar içinde bu kanun geçerli değildir. Ancak, haftada 40 iş saatinin altında ekonomik nedenlerle kısmi işsizliğe uğramış işçilere, özellikle ev sanayiinde, aralıklı veya mevsimlik çalışan işçilere uygulanıyor. Bunlar bir iş akdi ile bir işverene bağlıdır. fakat aylık fiili çalışma saatleri kanuni asgari çalışma saatinin (173,33 saat) altındadır.

İkinci ilke ise, aylık asgari bir geliri garanti etmek için kanuni sürenin altında çalıştığı saatler için işçiye ödenen ücret ve kanunda veya sözleşmede belirtilmiş işsizlik yardımları dışında yine işçinin aylık geliri, tesbit edilmiş o'an aylık asgari gelirden az ise, kendisine bu fark kadar ayrıca «Tamamlayıcı yardım» verilir. Yani, tamamlayıcı yardım eşittir aylık asgari gelir eksi ücret ve işsizlik yardımı toplamı şeklinde formüllendirilebilir. Bu yardımı kanun işverenin üzerine yüklemiştir. Devlet ancak işverene en fazla bu yardımın %50 si kadar bir kısmını geri vermektedir.

Böylece, kanuni aylık asgari çalışma süresi altında çalışan işçilerin aylık gelirleri, bütün ay bu süre içinde çalışmış olarak kabul edilip bu kanunla korunmuş oluyorlar.

3. Asgari Garanti :

2 ocak 1970 tarihli kanun, gelişmeye bağlı saatlik asgari ücreti (SMIC) tamamlamak amacıyla bir de saatlik asgari garanti adı altında bir başka asgari ücretin saptanmasına izin vermektedir. Bu da yine saatlik asgari ücret (SMIC) gibi, 1 nisan 1971 tarihinden beri 295 maddelik tüketim malları indeksi üzerinden saptanır. Fakat asgari garanti, ne gerçek ücretlerin genel gelişimini ve ne de ulusal ekonomik kalkınmayı izler. Oysa gelişmeye bağlı asgari ücret (SMIC), bu

iki nedene bağlı olarak değişmektedir. Bu yüzden bu iki saptama arasında fark bulunmaktadır.

Bütün sosyal yardımlar ve sigorta primleri, vergi indirimleri bu asgari garanti nisbeti üzerinden hesaplanmaktadır. Örneğin iş kanununun D.141-11 maddesine göre, işçiye verilecek bir günlük yemek tazminatı eşittir 2,5 çarpı Asgari Garanti, Aylık lojman tazminatı eşittir 8 çarpı Asgari Garanti v.s. olarak hesaplanmıştır.

SONUÇ :

Bugün için Fransa'da faal nüfusun %4 nün (yaklaşık olarak 500.000 işçinin) yararlanmış olduğu gelişmeye bağlı asgari ücret (SMIC) kadın işçilerin %9,3 nü erkek işçilerin %3,8 ve yine işçi statüsünde çalışanların %7,6 nı, müstahdem olarak çalışanların % 2,3 nü içine almaktadır.

Asgari ücret sorununu diğer ortak pazar üyeleri arasında kanımızca en iyi biçimde çözümlemiş olan Fransa'nın bu konuda bize örnek olabileceğini ümit edebiliriz.